

คติความเชื่อแบบฮินดูโบราณกับอำนาจของผู้นำใน รัฐไทยในยุคร่วมสมัย

The Shadow of Indic Ideology in Political Power Expression in
Contemporary Thailand.

กชภพ กรเพชรรัตน์¹

1 อาจารย์ประจำสาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี บทความนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาความร่วมมือทางวิชาการด้านเอเชียศึกษาภายใต้แผนงานอาเซียนแห่งความพลิก
ผัน สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และกลุ่มศึกษาอินเดียแห่งมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

บทคัดย่อ
คติความเชื่อแบบอินเดียบอราณกับอำนาจของผู้นำในรัฐไทย
ในยุคร่วมสมัย

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์การแสดงออกทางอำนาจของผู้นำในรัฐสมัยใหม่ผ่านพิธีระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยมีทางพิธีกรรมและคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผู้นำในรัฐไทยสมัยใหม่ โดยใช้ทฤษฎีรัฐนาฏกรรมของคลิฟเฟิร์ด เกียร์ทซ์ (Clifford Geertz) นักมานุษยวิทยาผู้ที่ได้ไปสังเกตพิธีกรรมในเกาะบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย โดยมองว่าพิธีกรรมมิใช่เป็นเพียงพิธีศักดิ์สิทธิ์แต่ยังเป็นละครฉากใหญ่ที่ทำให้อำนาจที่เป็นนามธรรมกลายเป็นรูปธรรมขึ้นมา ผู้ชมสามารถสัมผัสได้ถึงบารมีของผู้นำ แม้ว่าประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและการเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองจากรัฐจารีตแบบเดิม (Traditional state) มาเป็นรัฐสมัยใหม่ (Modern state) มาตั้งแต่ปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ. 2475 แต่พิธีกรรมที่ใช้คติความเชื่อแบบอินเดียนที่แสดงออกทางอำนาจผ่านพิธีต่างๆ กลับถูกนำกลับมาใช้ในยุคร่วมสมัย เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์อันสูงส่งให้แก่สถาบันทางการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น

คำสำคัญ: รัฐนาฏกรรม, คติแบบอินเดีย, พิธีกรรม, ผู้นำ, อำนาจ

ABSTRACT

The Shadow of Indic Ideology in Political Power Expression in Contemporary Thailand.

This article aims to study the expression of power by Indic ideology in the current Thai modern state through national and local ceremonies related to modern state leaders. To understand the meaning of power expression and the phenomena, the Theatre State theory introduced by Clifford Geertz, an anthropologist who observed the rituals in Bali, Indonesia, was applied in the analysis of this article. Based on his research and observation, he perceived the ritual which was not just a sacred ceremony but also a great drama scene that was able to transform the intangible concept of power into tangible reality. Although Thailand has changed the government and political structure since 1932, from a traditional state to a modern state, various ancient Indic rituals related to the leader are still practiced, mainly in order to improve the image of national and local political institutions.

Keywords: *Theatre state, Indic ideology, Ritual, Leadership, Power*

บทนำ

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งอยู่ในระหว่างสองมหาสมุทรใหญ่ คือ มหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก ซึ่งนอกจากจะเป็นจุดเชื่อมต่อของการค้าที่สำคัญมา ตั้งแต่อดีตกาล เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปตั้งอยู่ไม่ไกลกับสองอารยธรรม โลกโบราณที่ส่งอิทธิพลต่อสังคมวัฒนธรรม นั่นก็คืออารยธรรมอินเดียและจีน ซึ่ง ในภูมิภาคนี้ คติความเชื่อแบบอินเดียมีความโดดเด่นโดยเฉพาะแนวคิดแห่งการ เป็นกษัตริย์ (Kingship) เช่น แนวคิดเทวราชาและพุทธราชา ที่ทำให้สถานะของ กษัตริย์มีความศักดิ์สิทธิ์ มีความชอบธรรมในการปกครอง ศุภดิศ ดิศกุล (1982) อธิบายเพิ่มเติมจากงานเขียนเรื่อง “รัฐที่เป็นแบบอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Indianized State of Southeast Asia)” ของยอร์ช เซเดส์ที่เขียนในปีพ.ศ. 2511 (1968) ว่า รัฐบนภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีรากฐานการปกครองและ การเมืองของกษัตริย์ตามแบบความเชื่อแบบฮินดู-พุทธ สถานะของกษัตริย์ให้เป็น ดังสมมุติเทพ ดังเช่นรัฐพุนัน (อาณาจักรเขมรโบราณ) หรือศรีเกษตร (มอญ) ต่าง ได้รับความเชื่อแบบฮินดูและพุทธในการพัฒนาการปกครอง ภายหลังได้มีการแพร่ กระจายไปยังรัฐโบราณอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

แม้ว่าในสมัยหลัง สถานะของผู้ปกครองหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่แตกต่างจากของเดิมไปมาก โดยเฉพาะในประเทศไทย ที่มีการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็น ประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (Constitutional Monarchy) ตามแบบชาติตะวันตกเพื่อให้ตอบรับกับความบริบทของรัฐธรรมนูญใหม่ สถาบันพระ มหากษัตริย์ก็ยังใช้คติความเชื่อแบบอินเดียโบราณที่ยังคงปรากฏร่องรอยไวให้เห็น ผ่านทางพิธีกรรมต่าง ๆ แม้ว่าจะมีการผสมผสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมในสังคมไป มากแล้วก็ตาม แต่ลักษณะการแสดงออกของอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ ก็ยังคงสืบทอดคติความเชื่อแบบอินเดียโบราณอยู่ให้เห็นได้ในปัจจุบัน บทความ นี้ต้องการวิเคราะห์เหตุผลของการแสดงออกทางอำนาจผ่านทางสถาปัตยกรรม

และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการสะท้อนภาพผู้นำในประเทศไทย และท้องถิ่น ในส่วนแรกจะกล่าวถึงการเข้ามาของวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อิทธิพลอารยธรรมอินเดียที่มีเหนือมากกว่าอารยธรรมจีน และส่งผ่านมาถึงการแสดงออกทางอำนาจของผู้นำไทยในปัจจุบัน ส่วนที่สองจะเป็นการวิเคราะห์โดยใช้ รัฐนาฏกรรมของคลิฟฟอร์ด เกียร์ทซ์ (Clifford Geertz) ในการอธิบายเหตุผลของการแสดงออกของรัฐโดยใช้สถาปัตยกรรมโบราณ และพิธีกรรมที่แสดงออกถึงอำนาจของผู้นำ

การเข้ามาและอิทธิพลของอินเดีย: เทวราชาแบบฮินดูและพุทธราชา

ในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 5 หลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏในเอกสารจีนโบราณได้มีการกล่าวถึงรัฐโบราณ ที่ได้รับอิทธิพลของอินเดียและแพร่แนวคิดแบบเทวราชาไปยังรัฐโบราณอื่น ๆ โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ได้แก่ อาณาจักรฟูนัน (Funan) ที่มีกรถอดเสียงมาจากภาษาจีนว่าฟูนาน (夫南)² ที่มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมือง ออกแก้ว (Oc-Eo) ปัจจุบันตั้งอยู่ในประเทศเวียดนาม ซึ่งนับเป็นรัฐโบราณแห่งแรกที่ได้อิทธิพลจากคติความเชื่อแบบอินเดียที่ถือกำเนิดขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตำนานของการกำเนิดอาณาจักรฟูนัน แสดงถึงความชัดเจนของความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับอินเดีย ตามเรื่องเล่าตำนานมีพราหมณ์หนุ่มชื่อ โกณฑัญญะพราหมณ์หนุ่มได้พาพรรคพวกอพยพมาจากชมพูทวีปเพื่อมาตั้งดินแดนแห่งใหม่ และได้สมรสกับนางโสมะ ธิดาของพญานาคผู้เป็นผู้ปกครองอาณาจักรแห่งน้ำ ต่อมาจึงได้สถาปนาอาณาจักรฟูนันขึ้นมา ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการแสดงเชิงสัญลักษณ์ของการรวมตัวกันของอินเดียและท้องถิ่นเดิมเข้าด้วยกันดังนั้นตำนานดังกล่าวสะท้อนให้เราเห็นสาเหตุของการเข้ามาของอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดีย ผ่านทางผู้ที่มีศาสตร์ความรู้ในเรื่องของศาสนาและวัฒนธรรม นั่นก็คือนักบวช ส่วนตำนานพญานาคเป็นการแสดงถึงศาสนาพื้นเมืองเดิมที่ งู สัตว์ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์

2 Michael Vickery, "Funan reviewed: Deconstructing the Ancients", Bulletin de L'Ecole Française d'Extrême Orient XC-XCI (2003–2004), pp. 101–143

ตำนานดังกล่าวจะทำให้เราเห็นว่า คนท้องถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ยอมให้วัฒนธรรมอินเดียให้เข้ามาแบบสันติและไม่ได้มาจากการบังคับให้รับวัฒนธรรมต่างถิ่น ในขณะที่ตัววัฒนธรรมท้องถิ่นเดิมก็ไม่ได้ปฏิเสธการแพร่กระจายจากอิทธิพลภายนอกเช่นเดียวกัน (Hall 2019)

ยอร์ช เซเดส์ (1968) ได้อธิบายว่า การกำเนิดของอารยธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดจากการที่พราหมณ์จากอินเดียสามารถควบคุมชนชั้นปกครองพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ โดยผ่านการแต่งงานกับผู้นำท้องถิ่น และการแต่งงานกับชนชั้นนำอื่น ๆ เพื่อที่จะมีความชอบธรรมในการปกครองตามคติความเชื่อแบบอินเดีย จนทำให้สังคมของชาวพื้นเมืองกลายเป็นแบบอินเดียโดยปริยาย ตรงกันข้ามกับ วอลเตอร์ (1999) กลับเห็นว่าวัฒนธรรมและคติความเชื่อแบบอินเดียเกิดจากนักเดินเรือชาวอินเดียมากกว่าการถูกรอบงำจากชนชั้นพราหมณ์ที่เข้ามามีบทบาทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประการแรกอารยธรรมอินเดียมีความก้าวหน้า ไม่ว่าในเรื่องของเทคโนโลยีของการเดินเรือ วัฒนธรรมเชิงวัตถุ รวมไปถึงระบอบการปกครองตามคติความเชื่อแบบอินเดีย ทำให้รัฐของตนได้เปรียบเหนือรัฐคู่แข่งใกล้เคียง ประการที่สองการตาภิวัตน์ (Indianization) ยังส่งเสริมการค้าระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และชมพูทวีป เช่น ในเรื่องของ การติดต่อสื่อสารโดยการริเริ่มการใช้ตัวอักษรปัลลวะในการเขียนในจารึก หรือพิธีกรรมทำพิธีศพที่มีความเกี่ยวข้องกับพระศิวะ ซึ่งอาณาจักรพุนันนี้ได้กลายเป็นต้นแบบของรัฐโบราณบนภูมิภาคอุษาคเนย์ภาคพื้นทวีป โดยเฉพาะอาณาจักรเจนละ และเขมรยุคพระนคร³ (O.W. Wolter 1999)

อีกประการหนึ่งคือ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความคล้ายคลึงกันของด้านสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีได้มองว่า

3 พุนัน เป็นชื่อรัฐหรือมณฑลโบราณ มีศูนย์กลางอยู่ ณ ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง และได้รับอิทธิพลจากอินเดีย เชื่อว่า ดำรงอยู่ราว 600 ปี ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 1 ถึง 6 พระนคร หรือชื่อในภาษาเขมรปัจจุบันเรียก อังกอร์ (เขมร: អង្គរ องค์กร; อังกฤษ: Angkor; จากภาษาสันสกฤต นคร nagara) เป็นเมืองหลวงแห่งที่สองของจักรวรรดิเขมร มีชื่อดังเดิมตามจารึกว่า ศรียโคธรปุระ มีศูนย์กลางอยู่ที่ปราสาทพนมบาแค่ง จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

วัฒนธรรมของชาวอินเดียแตกต่างจากตนมากนัก เนื่องจากลักษณะการก่อกำเนิดทางวัฒนธรรมในมิติภูมิศาสตร์เขตรมสุที่มีลักษณะภูมิประเทศมิได้แตกต่างไปจากอินเดียมากนัก ซึ่งชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีความเชื่อเรื่อง ผี ที่มีอยู่ในธรรมชาติ⁴ ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับภูเขาศักดิ์สิทธิ์มีปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งในแง่ของภูเขาที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและภูเขาศักดิ์สิทธิ์อันเกิดจากรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มนุษย์ออกแบบและสร้างสรรค์ขึ้น คิดความเชื่อแบบอินเดียในการเชื่อมโยงสภาพภูมิศาสตร์เข้ากับความเชื่อพื้นเมืองเดิมที่มีอยู่ โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่า ทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติมีเทวดาปกปักษ์รักษา ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำ ภูเขา ลม ไฟ หรือแม้กระทั่งการนับถือสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ เช่น กบ จระเข้ และงู แต่คติแนวความคิดแบบอินเดียนี้ทำให้การตีความสิ่งเหล่านี้มีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น ซึ่งในวัฒนธรรมฮินดูและพุทธต่างก็ปรากฏวรรณกรรมและจักรวาลวิทยาแบบอินเดียที่กล่าวถึงว่าภูเขาเป็นศูนย์กลางของจักรวาลและภูเขาในอาณาบริเวณโดยรอบที่จัดอยู่ในจักรวาลเดียวกันหรือต่างกัน ทั้งในเชิงนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งแม้ว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะได้รับแนวคิดแบบอินเดียเข้ามา แต่อารยธรรมอินเดียก็ยังมีส่วนที่ให้ความเชื่อพื้นเมืองเดิม ตัวอย่างเช่น ปราสาทหินวัดภูที่มีองค์ประกอบทั้งรูปธรรมและนามธรรมครบถ้วนสมบูรณ์ สอดคล้องกับแนวคิดภูเขาศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อแบบฮินดู แต่ก็ยังมีหลักฐานที่แสดงถึงความเชื่อพื้นเมือง ที่มีสัตว์ศักดิ์สิทธิ์เช่นจระเข้ขึ้นเป็นตัวแทนความอุดมสมบูรณ์อยู่บริเวณด้านบนของเทวสถานอีกด้วย (รสิตา สีนเอกเอี่ยม 2561)

หลังจากคริสต์ศตวรรษที่ 6 เป็นต้นมา คติความเชื่อแบบอินเดียถูกทำให้เป็นระบบและแบบแผนในราชสำนักมากขึ้น และถูกส่งทอดไปยังเจโนละ และเฟืองฟูมากที่สุด ในสมัยกัมพูชายุคพระนคร (ค.ศ. 805 ถึง ค.ศ 1431) ผ่านทางสถาปัตยกรรม โดยเลือกพนมกุเลนหรือเนินเขาเป็นศูนย์กลางการสร้างเมืองตามแบบอินเดีย พนมกุเลนหรือมเหศวรบรรพตที่เป็นภูเขา และมีการสร้างคิ่วลึงค์จำนวนมากในแม่น้ำ แสดง

4 คำว่าผีใน ณ ที่นี้หมายถึง ผู้ศักดิ์สิทธิ์ เป็นผู้ปกป้องรักษามีพลังอำนาจในความหมายแบบปัจจุบัน

เชิงสัญลักษณ์ว่าตัวพระองค์เองนั้นคือเทพเจ้าพิทักษ์ประชากรราษฎร์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเทวราชา (Devaraja) กษัตริย์เขมรสมัยพระนครก็ต่างได้สืบทอดแนวคิดนี้ โดยจะแสดงออกทางอำนาจสู่ไพร่ฟ้าประชากรราษฎร์ผ่านทางสถาปัตยกรรม เช่น การสร้างบาราย⁵ สำหรับการทำเกษตรกรรม สร้างศาสนสถานเพื่อบูชาบรรพบุรุษ และสร้างวิหารเทพเจ้า ถวายพระศิวะและพระวิษณุ (พระนารายณ์) ดังนั้น การแสดงออกทางสถาปัตยกรรมผ่านการวัดถูปเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ให้เป็นรูปธรรม แต่มีใช้สิ่งที่สามารถเชื่อมต่อกับประชาชนโดยตรง หากเราวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดีแอ่งเก็บน้ำ (บาราย) เป็นการแสดงออกทางอำนาจของการเป็นเจ้ามหาชีวิตที่เป็นผู้กำหนดความอุดมสมบูรณ์โดยอาศัยน้ำเป็นปัจจัยในการผลิตอาหาร ในตัวเมืองพระนคร หากพระมหากษัตริย์ไม่สามารถผลิตอาหารได้ ก็จะหมดความชอบธรรมในการปกครองประชากรราษฎร์ (Manning 2012) ซึ่งสิ่งนี้เป็นพิธีกรรมที่ทำให้กษัตริย์ได้เชื่อมต่อกับประชาชนมากขึ้น เพราะการสร้างบารายทำให้อำนาจของกษัตริย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ เช่น การทำการเกษตรมากขึ้น (Diskul 1982)

ในสมัยเขมรยุคพระนคร⁶ กษัตริย์ในอุดมคติตามแนวคิดในมหาภารตะและรามายณะที่ปรากฏในจารึก มีความพยายามเชื่อมโยงเรื่องราวของตำนานศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับเรื่องรามายณะและมหาภารตะของชาวอินเดียโบราณ ซึ่งเนื้อหาภายในจะกล่าวถึงเรื่องสงครามและการสรรเสริญวีรบุรุษ ในจารึกแม่บุญสะทอนให้เห็นถึงการนำเอาพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์มาผสมกับตำนานฮินดูเพื่อทำให้กษัตริย์มีความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อสร้างสถานะให้พระมหากษัตริย์เป็นสมมุติเทพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเมื่อพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์สอดคล้องกับคติความเชื่อที่แฝงอยู่ในมหาภารตะ ทำให้สถานะของกษัตริย์มีความชอบธรรมในการปกครอง และเป็นที่ยำเกรงของประชาชนดุจดั่งเทพเจ้า กล่าวคือ กษัตริย์ที่ดีหรือกษัตริย์ในอุดมคติ

5 เป็นแหล่งเก็บน้ำที่ถูกสร้างขึ้นในรูปแบบของอาณาจักรขอมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

6 พระนคร หรือชื่อในภาษาเขมรปัจจุบันเรียก อังคอร์ (เขมร: អង្គរ) เป็นเมืองหลวงแห่งที่สองของจักรวรรดิเขมร มีชื่อดังเดิมตามจารึกว่า ศรียโคตรปุระ มีศูนย์กลางอยู่ที่ปราสาทพนมบาแค่ง ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดเสียมเรียบ ของประเทศกัมพูชา

นั้น คือผู้นำที่มีความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อใช้บริหารปกครองบ้านเมืองให้ผ่านพ้นวิกฤติเหตุการณ์ได้อย่างสงบสุข (พระมหากวีศักดิ์ ญาณกวี 2019) (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 : ปราสาทหินวัดภูจากด้านบนหันเข้าสู่แม่น้ำโขง ที่จะสามารถเห็น
บารายทางซ้ายมือ

จากที่กล่าวไปข้างต้นอาณาจักรพูนได้ถ่ายทอดคติความเชื่อแบบอินเดียสู่
รัฐโบราณอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ภาคพื้นทวีป อย่างเช่น เจนละ จาม และ
สืบทอดมาจนถึงจักรวรรดิเขมรที่เป็นต้นแบบด้านการเมืองการปกครองของอยุธยา
(ค.ศ. 1350 ถึง ค.ศ. 1767) แนวคิดเทวราชาได้ถูกส่งผ่านมายังอาณาจักรอยุธยาที่ได้
ใช้คติเทวราชาในการสร้างอำนาจจากที่สามารถเห็นได้จากหลักฐานทางสถาปัตยกรรม
และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงยุค
รัตนโกสินทร์ (Hall 1982)

แนวคิดแบบศาสนาพุทธแพร่จากอินเดียเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เริ่มในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียได้ขยายดินแดนโดยใช้พุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 1 ความรู้รวมถึงคำสอนเผยแผ่คำสอนในพุทธศาสนาด้วย ในขณะที่รัฐพุนั้นเป็นต้นกำเนิดของแนวคิดเทวราชาที่ส่งผลต่อการปกครองของอยุธยา เมืองศรีเกษตรหรืออาณาจักรพยู (Pyu) ที่เชื่อว่าเป็นอาณาจักรของชาวมอญรุ่นแรก ๆ ที่ใช้แนวคิดแบบพุทธเถรวาท จากหลักฐานโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมในอาณาจักรพยูแสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลจากอินเดียเหนือมากกว่าอินเดียใต้ที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมแบบฮินดู ซึ่งภายหลังคริสต์ศตวรรษที่ 9 รัฐพยูได้เสื่อมอำนาจลงและถูกรุกรานโดยพม่าที่มีศูนย์กลางทางอำนาจอยู่ที่พุกาม จึงทำให้มอญต้องกระจัดกระจายและย้ายถิ่นฐานไปทั่วในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7-11 ในเอกสารจีนได้กล่าวถึงอาณาจักรมอญอีกแห่งที่เรียกว่า โกลโหลวโป้ต้อ อาณาจักรทวารวดีที่ตั้งอยู่ในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย หลักฐานที่ค้นพบส่วนใหญ่จะเป็นโบราณวัตถุ เช่น รูปปูนปั้น สลูป ธรรมจักรกวางหมอบ เหรียญตราโบราณ ในเอกสารจีนมิได้กล่าวถึงลักษณะของการเมืองการปกครอง แต่จากจารึกที่ได้รับการค้นพบจารึกการแสดงอำนาจแบบธรรมศาสตร์ (Dhammasattha) ในแง่ที่ว่า เป็นเสมือนหลักการสูงสุดหรือเป็นกฎหมายแม่บทที่กำหนดให้ผู้ปกครองต้องถือปฏิบัติในการทำหน้าที่ต่อบ้านเมืองและต่อราษฎรทั้งหลาย โดยหลักการเมตตากรุณาและทศพิธราชธรรมเพื่อปกครองบ้านเมืองให้มีความสงบสุขร่มเย็น (Diskul 1982)

แม้ว่าจีนจะเป็นอารยธรรมโบราณที่มีบทบาทสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีร่องรอยการแสดงอำนาจตามอิทธิพลแบบอินเดียเท่านั้น มีเพียงรัฐโบราณอย่างต้าเวียด หรือเวียดนามเท่านั้นที่ได้รับอิทธิพลจากคติการปกครองแบบจีน ศุภดิศ ดิศกุล (1982) ได้ให้คำอธิบายว่า การเผยแพร่อารยธรรมของจีนใช้อำนาจทางการทหารในการบังคับกดขี่รัฐโบราณอย่างเวียดนาม แนวคิดแบบเทวราชาแบบจักรพรรดิจีนได้ปรากฏความเด่นชัดที่สุดปรากฏอยู่เพียงแค่เวียดนาม หากพิจารณาจากทางประวัติศาสตร์แล้ว วัฒนธรรมเวียดนามได้รับ

การปูพื้นฐานจากวัฒนธรรมจีนเป็นเมืองขึ้นของราชสำนักจีนเป็นเวลายาวนาน เหตุ
ดังกล่าวทำให้วัฒนธรรมจีน เช่น ตัวอักษร การสอบข้าราชการ ลิทธิเต๋า ขงจื้อ และ
ศาสนาพุทธแบบมหายานแบบจีนได้หลั่งไหลเข้ามาในเวียดนามด้วย ซึ่งในความเห็น
ของหม่อมเจ้าศุภดิศ ได้กล่าวว่าเวียดนามได้คติความเชื่อโดยการใช้กำลังทหารบังคับ
ในสมัยราชวงศ์ฮั่น จนกระทั่งรัฐต้าเวียดสามารถปลดแอกจากจีนในสมัยราชวงศ์ถัง ใน
ราวคริสต์ศตวรรษที่ 8 และตกอยู่ในสถานะรัฐบรรณาการที่มีได้มีการควบคุมโดยตรง
แต่มีใช้ส่วนหนึ่งของจีน ข้อถกเถียงอื่น ๆ ที่พยายามอธิบายสาเหตุที่คิดการปกครอง
ของจีนไม่เป็นที่นิยมของจีน คือ ผู้ถ่ายทอดอารยธรรมเป็นพ่อค้าที่ไม่มียศความรู้
หรือศาสตร์ของการปกครองเหมือนกับพราหมณ์ที่เข้ามาในภูมิภาคแห่งนี้ (อิริชชัย
ไชยพจนพานิชย์ 2557)

แนวคิดในการปกครองทั้งสองแบบส่งผลต่อการแสดงอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่แตกต่างกันโดยที่ฮินดูจะเน้นถึงความยิ่งใหญ่ของผู้นำเปรียบดังเทพเจ้า ในขณะที่ศาสนาพุทธที่ได้ยกตัวอย่างข้างต้นมีหลักการปกครองที่ชัดเจนและมีความใกล้ชิดกับประชาชนมากกว่าที่จะแบ่งแยกมนุษย์ออกจากส่วนของผู้ปกครอง ตัวอย่างเช่น ฮินดูจะมีชนชั้นพราหมณ์ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารกับเทพเจ้า หรือ เทวสถานที่ถูกออกแบบให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับเพียงกลุ่มผู้ปกครองเท่านั้น ส่วนพุทธศาสนาเปิดพื้นที่ให้ทุกคนชั้นเข้ามามีส่วนร่วม เรียกได้ว่าเป็นศาสนาของมวลชน จะมีการอุปถัมภ์พุทธศาสนาจากทุกชนชั้นไม่ว่าจะเป็นพระมหากษัตริย์ ขุนนาง หรือ แม้กระทั่งพ่อค้า ศาสนาพุทธจึงได้รับความนิยมและเข้าถึงทุกภาคส่วน แตกต่างจากศาสนาฮินดูที่ถูกจำกัดเฉพาะแค่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ส่วนภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์จะใช้แนวคิดเทวราชาแสดงสถานะทางสังคมมากกว่า รัฐโบราณเหล่านี้ได้ส่งอิทธิพลต่อการปกครองของรัฐโบราณโดยเฉพาะที่ยังปรากฏหลักฐานเชิงประจักษ์อยู่ในพิธีกรรมในราชสำนักและท้องถิ่นของประเทศไทยในปัจจุบัน บทความนี้ใช้แนวคิดรัฐนาฏกรรมเป็นกระบวนการอธิบาย และหลักฐานจากพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับผู้นำ ดังที่ปรากฏในปัจจุบันในการวิเคราะห

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

แม้ว่าประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นรัฐธรรมนูญใหม่ แต่รัฐไทยเองยังคงใช้ประเพณีโบราณในการแสดงออกทางอำนาจให้เห็นในปัจจุบันทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น แต่สิ่งเราสามารถเห็นได้ในปัจจุบันเป็นพิธีกรรมที่เสนอรูปแบบผ่านการแสดงเพื่อรักษาอำนาจราชศักดิ์ของผู้นำไว้ ไม่ว่าจะเป็นสถานะใดก็ตาม หลังจากคลิฟเฟิร์ด เกิร์ทซ์ (1980) ได้ไปศึกษาพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์แบบฮินดูในเกาะบาห์ลีได้มองว่า รัฐในอนุชาคนย์ คือ ‘รัฐนาฏกรรม’ ต้องมีการแสดง เช่น การรำรำเพื่อคงสภาวะอำนาจของตนไว้ ซึ่งหัวใจหลักของการแสดงนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับผู้แสดงเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับผู้ชมด้วย ผู้แสดงคือตัวผู้นำ หรือพระมหากษัตริย์ ที่อาจจะมียากประกอบหรือเวทีที่เป็น สถาปัตยกรรมที่สื่อความหมายเป็น สัญลักษณ์อำนาจ (Symbolology of Power) มีผู้กำกับซึ่งเป็นนักบวชที่คอยสร้างสรรค์การแสดงออกทางอำนาจให้ผู้ชมหรือประชาชนเชื่อในสิ่งที่ประจักษ์และสัมผัสในเบื้องหน้าของตน นั่นก็คืออำนาจที่เปลี่ยนอำนาจเชิงสัญลักษณ์ให้เป็นสิ่งที่จับต้องได้ โดยเกิร์ทซ์ศึกษาธิปไตยในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และเสนอคำอธิบายที่ทรงพลังเรื่องสัมพันธ์ภาพทางอำนาจระหว่างผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครองซึ่งเขาเรียกว่า

“นคระ” (Negara) หรือ นคร ผ่านพิธีกรรมเป็นลำดับขั้นโดยมีพระมหากษัตริย์อยู่สูงที่สุด และไม่ได้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบแบบรัฐชาติตะวันตกแบบ เวสต์ฟาเลีย⁷ (Westphalia) หรืออำนาจแบบแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber)⁸ ซึ่งหากเรามองย้อนไปใน

7 สัญญาสันติภาพเวสต์ฟาเลีย (เยอรมัน: Westfälischer Friede, อังกฤษ: Peace of Westphalia หรือ Treaties of Osnabrück and Münster) เป็นสนธิสัญญาที่ลงนามกันเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ. 1648 ที่เมืองออสนาบรึค และต่อมาเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ. 1648 ที่เมืองมินสเตอร์ สัญญาสันติภาพที่เขียนเป็นฝรั่งเศสเป็นการยุติสงครามสามสิบปีในจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ และ สงครามแปดสิบปี ระหว่างสเปนและ สาธารณรัฐดัตช์และรัฐทั้งเจ็ด สัญญาสันติภาพเวสต์ฟาเลียเป็นผลของการประชุมทางการทูตสมัยใหม่และเป็นการเริ่มวิถีการปฏิบัติสมัยใหม่ (new order) ของยุโรปกลางในบริบทของรัฐเอกราช

8 แมกซ์ เวเบอร์ ยังพูดถึงอำนาจทางการเมือง โดยแมกซ์ เวเบอร์กล่าวว่า อำนาจทางการเมืองมีอยู่ 3 ประเภท อำนาจแรกคืออำนาจที่เกิดตามประเพณี (traditional authority) เช่น ประเพณีที่ให้ลูกชาย

อดีตรัฐในอุษาคเนย์โบราณ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2555) รัฐนาฏกรรมของรัฐต้องวางอยู่บนความเชื่อบางอย่างที่ประชาชนจำนวนมากยอมรับ จะเป็นความเชื่อโบราณที่สืบทอดมา หรือเป็นความเชื่อที่ปลูกฝังลงไปใหม่ก็ตาม แต่ต้องเป็นความเชื่อโดยบริสุทธิ์ใจ” พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี เมื่อคนไทยชาบซึ่งน้ำตาไหลที่ลานพระบรมรูปทรงม้า หรือประชาชนผู้ร่วมพิธีพระเมรุมาศในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ร้องให้ก้มลงกราบต่อหน้าพระเมรุมาศโดยมีนัยหมายนั้น นั่น “ไม่ใช่การแสดง เขาเป็นส่วนจากผลลัพธ์ของรัฐนาฏกรรมที่สร้างความรู้สึกร่วมในคนหมู่มากเหมือนการที่กำลังขมละคร สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นพลังอำนาจที่สามารถทำให้ผู้ชมนาฏกรรมครั้งนี้ได้สัมผัสรับรู้ของอำนาจที่มีอยู่จริงในมวลหมู่มาก หากเราพิจารณาของรัฐสมัยใหม่แล้ว การแสดงออกทางอำนาจแบบรัฐนาฏกรรมผ่านคติความเชื่อแบบอินเดียนำสถานะของสถาบันกษัตริย์ให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น เพื่อให้บทบาทอำนาจเชิงประจักษ์ของสถาบันโบราณมีความทัดเทียมและไม่ล้าสมัยไปในรัฐชาติสมัยใหม่ เราอาจจะเห็นได้ว่าการฟื้นฟูพระราชประเพณีโบราณที่เสื่อมความนิยมตั้งแต่หลังการปฏิวัติสยามปี พ.ศ. 2475 ที่สยามได้เปลี่ยนเข้ามาเป็นรัฐสมัยใหม่ทำให้ทัศนคติต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เปลี่ยนไป ได้ถูกนำกลับมาใช้สร้างรัฐนาฏกรรมอีกครั้ง ที่สามารถเห็นได้ทั้งระดับชาติและท้องถิ่น ในกรณีนี้ผู้เขียนจะหยิบยกเรื่องพระราชพิธี และพิธีศพแบบดั้งเดิม

หัวหน้าเผ่าสืบต่อเป็นหัวหน้าเผ่า หรือการสืบเชื้อสาย นั่นคืออำนาจตามประเพณี อำนาจประเภทที่สองได้แก่ อำนาจที่กำหนดขึ้นด้วยเหตุผลและด้วยกฎหมาย เช่น คนที่จะเป็นผู้พิพากษาจะต้องสอบผ่านการคัดเลือกได้ และมีความรู้ทางกฎหมาย (legal-rational authority) อำนาจประเภทที่สาม ได้แก่ อำนาจที่ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของตัวบุคคล เรียกว่า อำนาจโดยบุญญาธิการ (charismatic authority) อำนาจบุญญาธิการนี้จะเกิดกับบุคคลที่มีบุคลิกลักษณะพิเศษสอดคล้องกับความเชื่อและศรัทธาของประชาชน เช่น ชุมชนพระฝางในสมัยกรุงธนบุรี หรือกบฏผีบุญในภาคอีสาน

บทวิเคราะห์

เรือพระราชพิธีและรัฐนาฏกรรมระดับชาติ

การเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครทางชลมารค ถือเป็นพิธีบรมราชาภิเษกที่สำคัญมากต่อพระมหากษัตริย์ไทย เนื่องจากเป็นพิธีที่ทำให้การยืนยันสถานะความเป็นผู้นำครบถ้วนสมบูรณ์โดยใช้คติความเชื่อแบบอินเดียในการสื่อความหมาย และที่สำคัญยังเป็นพิธีที่ทำให้ไพร่ฟ้าประชาชนได้ประจักษ์ซึ่งพระบารมีอันเป็นส่วนหนึ่งของรัฐนาฏกรรมที่แสดงออกทางอำนาจโดยใช้เรือพระราชพิธีเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างนาฏกรรม วิถีชีวิตของคนไทยในอดีตมีความผูกพันกับสายน้ำจนเรียกได้ว่าไม่อาจแยกขาดจากกันได้ เพราะแม่น้ำและลำคลองใช้แต่เป็นเพียงแหล่งในการอุปโภคบริโภค ยังเป็นแหล่งการคมนาคมหลักอีกด้วย เรือจึงกลายเป็นพาหนะทางน้ำที่คนไทยใช้สัญจรในอดีต เรือพระราชพิธีหมายถึงเรือที่เกี่ยวข้องกับราชสำนักที่ใช้สำหรับการจัดพิธีขบวนพยุหยาตราทางชลมารค ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ทั้งเรือพระราชพิธีก็ยังเป็นยานพาหนะสำหรับใช้ยามศึกสงครามอีกด้วยตั้งแต่สมัยอยุธยา (คริสต์ศตวรรษ 14-18) กฎหมายตราสามดวง อันเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีในราชสำนัก ซึ่งเขียนไว้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นมีกล่าวถึงเรือพระราชพิธีนี้ มีการบรรยายถึงการรักษาความปลอดภัยเพื่อพระมหากษัตริย์และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสด็จพระราชดำเนินทางน้ำ และปรากฏอย่างชัดเจนในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจากตำราขบวนพยุหยาตราทางชลมารคเพชรพวงซึ่งมีการเขียนตำราการจัดขบวนเรือพระราชพิธี เช่น เสด็จนมัสการพระพุทธบาท (ศานติ ภักดีคำ 2562)

นอกจากนี้ยังมีเอกสารของฮอลันดา คือของ โยส สเคาเติน (Joost Schouten) ผู้จัดการบริษัทการค้าสหบริษัทฮอลันดาอินเดียตะวันออก⁹ (Manager of the Dutch

9 สหบริษัทอินเดียตะวันออก (ดัตช์: Vereenigde Oostindische Compagnie) หรือที่ชาวอังกฤษเรียกว่า บริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ (อังกฤษ: Dutch East India Company) มีชื่อย่อว่า เฟโอเซ (ดัตช์: VOC) ได้รับก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1602 บริษัทนี้ได้รับการพิจารณาว่าเป็นบริษัทข้ามชาติบริษัทแรกในโลก

East Indies Company) ประจำกรุงศรีอยุธยา รวมเวลา 8 ปี 2 รัชกาล คือ รัชกาล สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมและสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ในระหว่างนั้นนายสเคาเต็นได้ เขียนจดหมายเหตุบันทึกลึกลับต่าง ๆ ที่พบเห็นในสยาม รวมถึงเรื่องกระบวนพยุหยาตรา ทางชลมารคไว้ ดังนี้ “มีประเพณีแต่โบราณนานมาแล้วว่า พระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรสยามจะต้องแสดงพระองค์ให้ประชาชนเข้าชมพระบารมีปีละครั้งในเดือน ตุลาคม ในการเสด็จออกให้ประชาชนเข้าชมพระบารมีตามประเพณีนี้ ขุนนางในราชสำนักทุกคนจะต้องตามเสด็จพระราชดำเนินด้วย ขบวนแห่แห่นางจะประกอบด้วยเจ้านายผู้มีบรรดาศักดิ์และขุนนางแต่งตัวกันอย่างหรูหรา และตามเสด็จทั้งทางบกทาง น้ำเป็นงานเอิกเกริก...”

นอกจากนี้ กียู ตาซาร์ (Guy Tachard) บาทหลวงผู้หนึ่งที่ได้ร่วมเดินทางมา พร้อมกับลาลูแบร์ ราชทูตจากฝรั่งเศสที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ส่งมาเจริญสัมพันธไมตรี กับราชสำนักสยามในปี ค.ศ. 1685 ได้บันทึกในหนังสือเรื่อง “จดหมายเหตุการณ์ เดินทางสู่ประเทศสยาม” ก็ได้กล่าวถึงขบวนเรือที่แห่พระราชสาสน์ และเครื่องราชบรรณาการ จากพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และได้กล่าวถึงการใช้เรือพระราชพิธีเป็นส่วนหนึ่งของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตของทั้ง 2 อาณาจักร เช่นกัน¹⁰ (ภาพที่ 2) หลังจากกรุงศรีอยุธยาล่มสลายในปี ค.ศ. 1767 พระราชพิธีนี้ยังคงสืบทอดต่อมาเรื่อย ๆ จากบันทึกของขุนนางสมัยอยุธยา ตั้งแต่ยุคกรุงธนบุรีจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยปัจจุบัน แม้ว่าวิถีชีวิตของชาวไทยจะมิได้ขึ้นอยู่กับการสัญจรทางน้ำเหมือนดังในอดีต แต่เรือพระราชพิธียังคงถูกนำมาใช้ให้เห็นทุกครั้งเมื่อมีพิธีการสำคัญที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

10 Tachard, Guy (1688) A relation of the voyage to Siam : performed by six Jesuits sent by the French king, to the Indies and China in the year 1685

ภาพที่ 2 : ขบวนพระราชพิธีในการเชิญพระราชสาส์นจากพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 (Louis XIV) ที่ได้รับการบันทึกโดยคณะทูตฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1685 (2228) ในบันทึกของบาทหลวง ตาซาร์

สำหรับเรือพระราชพิธีนั้นแฝงไปด้วยคติความเชื่อการแสดงออกทางอำนาจแบบอินเดียมากมายดังปรากฏให้เห็นที่รูปแบบลักษณะทางศิลปะและความหมายของเรือพระราชพิธีโดยเฉพาะโขนเรือ สำหรับโขนเรือพระราชพิธีมีความสอดคล้องกับคติเรื่องโลกและจักรวาลที่รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยที่ “ครุฑ” และ “นาค” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนเทพเจ้าในคติความเชื่อดังกล่าวได้ถูกนำมาสร้างเป็นโขนเรือพระราชพิธีเพื่อใช้เป็นเรือที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่สมัยอยุธยา “ครุฑ” ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ตามคัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งถือว่าเป็นเทพพาหนะของพระวิष्ณุ หรือพระนารายณ์

และไทยก็รับเอาคติความเชื่อนี้มาใช้เช่นกันตั้งแต่สมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์เป็น
ดั่ง “พระนารายณ์” อวตารมาเป็น “พระราม” ผู้ครองเมืองอโยธยา และปราบทุกซ์
เข็ญในคัมภีร์มหากาพย์รามายณะตามคติเทวราชา “ครุฑ” ที่มีฐานะสัญลักษณ์แห่ง
“พระนารายณ์” จึงถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระมหากษัตริย์แห่งอยุธยา
ซึ่งปรากฏในรูปเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น ในตราพระราชลัญจกร ธง และโขนเรือ
พระที่นั่งรูปครุฑ นอกจากนี้ พญานาค ตามคติของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ปรากฏใน
คัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ หลายคัมภีร์ เช่น คัมภีร์ภาควัตปุราณะ และคัมภีร์วิษณุปุราณะ
ได้กล่าวถึงเรื่องราวของพญานาคไว้ว่าคือผู้เป็นใหญ่เหนือบาดาล ทั้งเป็นบัลลังก์ที่
บรรทมพักของพระนารายณ์ในระหว่างการสร้างโลก อีกทั้งเป็นบัลลังก์ที่ประทับ
ของพระนารายณ์กลางทะเลน่านมหรือเกษียรสมุทร นอกจาก ครุฑ และ นาค ที่เป็น
สัญลักษณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในรัชขบวนเรือ ก็ยังมีเรือพระราชพิธีลำอื่น ๆ
ที่จะทำหน้าที่เป็นเรือพิธีคู่ชักหรือเรือสำหรับจูงเรือพระที่นั่ง ซึ่งจะแกะสลักโขนเรือ
เป็นรูปสัตว์ที่มีใช้พาหนะสำหรับเทพเจ้า อย่างตัวละครในรามายณะ เช่น ลิง อันเป็น
องครักษ์และช่วยงานราชการของพระรามผู้เป็นอวตารของพระนารายณ์ตามมหา
กาพย์รามายณะ ซึ่งบุคคลที่น้อยอยู่บนเรือดังกล่าว คือ ข้าราชการและข้าราชการบริพาร
ระดับสูง เป็นการส่งสถานะของความเป็นเทพเจ้าอวตาร หากวิเคราะห์แล้ว เรือพระ
ราชพิธีเป็นการแสดงออกทางอำนาจโดยใช้สัญลักษณ์จากแนวคิดพราหมณ์-ฮินดูจาก
อินเดียอย่างชัดเจน (ศานติ ภัคดีคำ 2562)

ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1933) คณะ
ราษฎรได้ยกเลิกพิธีหลายอย่างเพื่อลดทอนพระราชอำนาจและสถานภาพอันศักดิ์สิทธิ์
ในการแสดงออกของพระมหากษัตริย์ เช่น ยกเลิกพิธีแรกนาขวัญ พระราชพิธีถือน้ำ
พระพิพัฒน์สัตยา และการยกเลิกพิธีเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครทางชล
มารถ ช่วงปี พ.ศ. 2490 ถึง พ.ศ. 2500 (ค.ศ. 1947 ถึง ค.ศ. 1957) เกิดความขัดแย้ง
ระหว่างทหารและคณะราษฎร¹¹ ทำให้ฝ่ายคณะราษฎรต้องสูญเสียบทบาทและแนวคิด

11 24 มิ.ย. 2475 คณะราษฎรได้ล้มล้างระบบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สถาปนา

ทางการเมือง เป็นช่วงที่ฝ่ายอนุรักษ์นิยมกลับมามีบทบาททางการเมืองอีกครั้งภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์¹² ผู้ที่มีแนวคิดเป็นเผด็จการแบบราชานิยม จึงได้มีการรื้อฟื้นพระราชประเพณีนี้ขึ้นมา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (ชาติรี ประกิตนทการ 2552)

เห็นได้ว่าหลังจากสมัยอยุธยาเป็นต้นมาจนถึงรัฐชาติสมัยใหม่ได้เกิดขึ้นมา ผู้นำไทยต่างพยายามใช้พระราชประเพณีที่มีคติความเชื่อแบบอินเดียเพื่อเสริมสร้างบารมีและสิทธิชอบธรรมในการปกครองมาโดยตลอด ตัวอย่างเช่นในสมัยกรุงธนบุรี ก็ได้มีการรื้อฟื้นพระราชประเพณีโบราณที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาต่อมาจนถึงปัจจุบันเนื่องจากเป็นประเพณีที่ใช้การแสดงออกทางอำนาจแบบรัฐนาฏกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประการแรก แม่น้ำและลำคลองเป็นเส้นทางสัญจรสำคัญที่เปรียบเหมือนโรงละครธรรมชาติที่ประชาชนสามารถรับชมพระบารมีผ่านรูปแบบพิธีกรรมได้อย่างเต็มที่ ขบวนพระราชพิธีจึงเคลื่อนที่ด้วยความเชื่องช้า และผู้ร่วมในพิธีที่เปรียบเหมือนนักแสดงจะแต่งกายอย่างเต็มยศ และร้องเห่เรือตลอดพิธี ประการที่สอง เป็นการแสดงออกทางอำนาจให้สังคมภายนอกได้ประจักษ์ถึงอำนาจของตัวผู้นำจากบันทึกของชาวต่างชาติตั้งแต่สมัยอยุธยา พิธีกรรมแบบนี้ทำให้เปลี่ยนทัศนคติของผู้มาเยือนและมองว่าตนสูงกว่า ได้รับรู้ว่าพระราชอำนาจของกษัตริย์ในสมัยนั้นมีได้ด้อยไปกว่าของตน ในรัฐจารีตโบราณที่ไม่มีองค์ประกอบของรัฐสมัยใหม่ เช่น เขตแดน ประชากร อำนาจอธิปไตย และรัฐบาล ที่ชัดเจน การแสดงออกเชิงรัฐนาฏกรรมจึงเป็นหลักประกันแทนสนธิสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษรแบบที่โลกตะวันตกใช้พันธสัญญาระหว่างกันในการดำเนินการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบันซึ่งทำให้ทั้งสังคมภายนอกและภายในประเทศไทยต่างรับรู้ถึงอำนาจที่มีอยู่จริง มิใช่

ระบอบประชาธิปไตยที่กษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ

12 จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีไทยคนที่ 11, รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม, ผู้บัญชาการทหารบก และอธิบดีกรมตำรวจ ในคราวรัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ. 2500 สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เชื่อว่าการปกครองเป็นเรื่องของกษัตริย์ อำนาจเป็นของเจ้านายผู้มีบุญวาสนา ขอเพียงแต่ให้ผู้นำนั้นมีความเที่ยงธรรมและสุจริตใจตั้งอยู่ในศีลธรรม

เพียงเพราะคติความเชื่อเชิงนามธรรมตามแบบอินเดีย ผู้นำไทยโดยเฉพาะในสมัยที่รัฐมีความเป็นจารัตินิยม จะใช้เรือพระราชพิธีเป็นเครื่องมือแสดงออกทางอำนาจ แม้ว่าเรือพระราชพิธีส่วนใหญ่จะได้รับความเสียหายจากครั้งสงครามเสียกรุงครั้งที่ 2 พระมหากษัตริย์พระองค์ต่อมาก็ได้สร้างเรือพระราชพิธีขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้ในราชการต่าง ๆ และฟื้นฟูแบบแผนขบวนพยุหยาตราทางชลมารคอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเรือพระราชพิธีเป็นหัวใจสำคัญในการธำรงไว้ซึ่งอำนาจแบบสมมติเทพ ที่เห็นได้ชัดหลังจากปฏิวัติ 2475 กลุ่มผู้นำสายคณะราษฎรที่มีมุมมองแบบรัฐสมัยใหม่ และมีความเป็นเสรีนิยม ต่างก็รับรู้ถึงการแสดงออกอำนาจอย่างมีประสิทธิภาพผ่านพิธีกรรมนี้ รัฐนาฏกรรมผ่านพิธีกรรมแบบแนวคิดแบบอินเดียมิได้มีเพียงระดับชาติเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลต่อผู้นำท้องถิ่นที่ใช้ศูนย์กลางทางอำนาจเช่นเดียวกัน (Geertz 1980) (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 : ขบวนเรือพระราชพิธีทางชลมารคในปัจจุบัน
(ที่มา : หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ)

พิธีศพและรัฐนาฏกรรมระดับท้องถิ่น

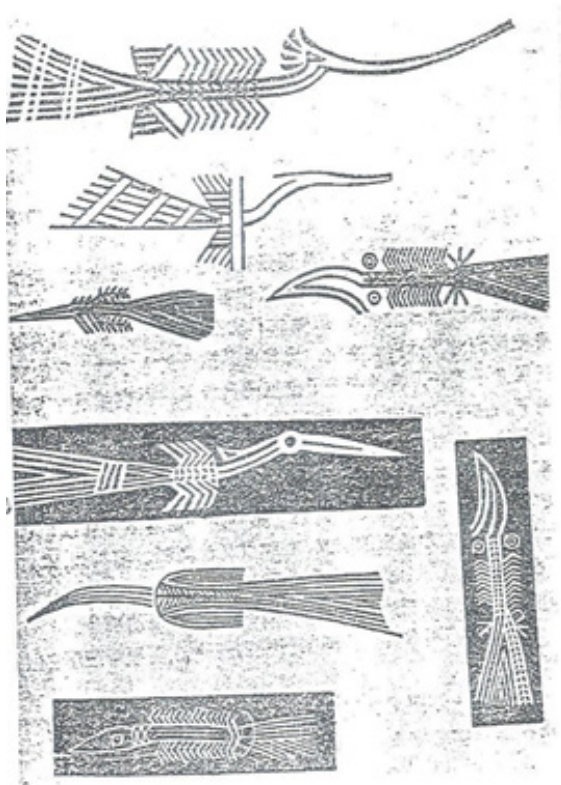
ผู้นำท้องถิ่นในยุคก่อนรัฐสมัยใหม่ก็มีการใช้คติความเชื่อแบบอินเดียแสดงออกทางอำนาจอาทิในพิธีปลงศพ โดยการสร้างพระเมรุ ที่ผสมผสานกับคติความเชื่อท้องถิ่นที่ปรากฏในวัฒนธรรมล้านช้าง-ล้านนาที่มีการสร้างสถาปัตยกรรมที่สื่อถึงเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่ทำให้เรื่องราวเวทตำนานที่เป็นเรื่องเพ้อฝันกลายเป็นจริงขึ้นมา ซึ่งมาจากวัฒนธรรมอินเดีย คำว่า เมรุ มิได้เกี่ยวข้องกับ อาคารเผาศพ (Crematorium) แต่อย่างใด แต่หมายถึงภูเขา เป็นที่สถิตของเทพเจ้า โดยอาคารเผาศพลักษณะนี้สร้างตามแนวคิดภูเขาศักดิ์สิทธิ์ เช่น เมรุบาเด (Bade) (ภาพที่ 4) ที่สร้างตามความเชื่อแบบพราหมณ์-ฮินดู บนเกาะบาทลีที่ใช้สำหรับพิธีปลงศพผู้นำคนสำคัญในบาทลี มีการประดับตกแต่งให้มีสัตว์ป่าเลื้อยคลานและดอกไม้ มีการละเล่นฟ้อนรำ ประโคมดนตรี ประจุดั่งกำลังมองนางฟ้าบนสรวงสวรรค์ สถาปัตยกรรมจึงเป็นภาพตัวแทนแห่งสวรรค์เชื่อมโยงกับโลกมนุษย์ พิธีศพในรูปแบบดังกล่าวสื่อความหมายว่าเป็นพิธีที่จะส่งตัวผู้นำที่เป็นสมมติเทพกลับไปสู่ดินแดนของเทพเจ้า งานบรมศพของเจ้ามหาชีวิตในอาณาจักรล้านช้างในสมัยก่อนจารีตก็มีการสร้างพระเมรุตามคติความเชื่อแบบอินเดีย พระเมรุที่ใช้ในการถวายพระเพลิงพระศพจึงต้องงดงามประณีตและสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางสังคมท้องถิ่นดั้งเดิม เช่น การสร้างราชรถเป็นนาครต่างหีบพระศพ ซึ่งนาครเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวล้านช้างเคารพนับถือมาตลอด พระเมรุเป็นสถานที่สุดท้ายในโลกมนุษย์ที่ไว้พระบรมศพของกษัตริย์หรือผู้นำคนสำคัญในท้องถิ่นย่อมสะท้อนให้เห็นคติความเชื่อว่าผู้นำมีสถานะเป็นดังเทพเจ้าอย่างแน่ชัด รวมถึงริ้วขบวนแห่ต่าง ๆ ในพิธีศพอีกด้วย (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2560)

ภาพที่ 4 : พระเมรุบาเด (Bade Cremation Tower) บาหลิ ประเทศอินโดนีเซีย
(ที่มา : Elizaveta Galitskaya)

นอกจากนี้ก็มีความเชื่อที่ถือว่า “นก” เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวกับท้องฟ้า เป็นความเชื่อที่มีมาก่อนวัฒนธรรมอินเดียจะเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลวดลายนกปรากฏอยู่ขอบนอกสุดของหน้ากลองมโหระทึก¹³ ราว 2,500 ปี มาแล้ว (ภาพที่ 5-6) เช่นนกกระเรียน ได้รับยกย่องเป็นนกศักดิ์สิทธิ์สื่อสารระหว่างดินกับฟ้า อาจหมายถึงนกนำทางขวัญคนตายขึ้นฟ้า แต่ภายหลังมีการแทนที่นกชนิดนี้ตามคติความเชื่อแบบอินเดีย ทำให้ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความศักดิ์สิทธิ์ขึ้น โดยเปลี่ยน “นก” ธรรมดาให้เป็นนกในป่าหิมพานต์ หรือที่เรียกกันว่านกหัสติลิงค์ (สุจิตต์ วงษ์เทศ 2560)

13 เป็นกลองชนิดหนึ่ง มีหน้าเดียว และหล่อด้วยโลหะ ไม่เชิงหนังเหมือนกลองทั่ว ๆ ไป ตัวกลองเป็นโลหะผสมประกอบด้วย ทองแดง ตะกั่ว และดีบุกผสมตามเกณฑ์ แล้วหลอมเทหล่อลงในแบบที่ทำไว้บนหน้ากลองมีโลหะหล่อเป็นตัวกบอยู่ประจำ 4 ทิศ

ภาพที่ 5 : ภาพลวดลายบนกลองมะโหรทึก (ที่มา:กรมศิลปากร)

ภาพที่ 6 : ภาพกลองมะโหรเท็ก (ที่มา : กรมศิลปากร)

พิธีกรรมการปลงศพเหนือเมรุบนกะหัดลีลิ่งค์ เป็นธรรมเนียมสำคัญของวัฒนธรรมล้านนาและล้านช้าง ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงปรากฏในท้องถิ่น ใช้ประกอบพิธีเผาศพพระเถระชั้นผู้ใหญ่ นกหัดลีลิ่งค์¹⁴ เป็นนกที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ มีที่มาจากคติไตรภูมิที่ปรากฏอยู่ทั้งในจักรวาลที่มีพรรณนาอยู่ทั้งในคัมภีร์ทั้งศาสนาพุทธและพราหมณ์ ในคัมภีร์พุทธศาสนา นกหัดลีลิ่งค์ปรากฏอยู่ในหมวดโลกศาสตร์ในวัฒนธรรมล้านนาและล้านช้างมีการใช้นกหัดลีลิ่งค์เป็นองค์ประกอบในงานพิธีศพบุคคลสำคัญประจำท้องถิ่น (ภาพที่ 7) ในสังคมล้านช้างและล้านนาได้ตีความนกหัดลีลิ่งค์ว่าบินไปสวรรค์ได้ ซึ่งโยงกับความเชื่อว่า การสร้างเมรุลอยรูปนกหัดลีลิ่งค์ จะทำได้ก็ต่อเมื่อผู้ล่วงลับไป

14 นกหัดลีลิ่งค์เป็นนกอาศัยอยู่จำนวนมากในอุตตรกุรุทวีป เมื่อมีผู้เสียชีวิต นกหัดลีลิ่งค์ก็จะคาบศพไปยังรังเพื่อไม่ให้สกปรกแก่แผ่นดินอุตตรกุรุทวีป โดยที่ชาวอุตตรกุรุทวีปไม่ต้องเผาศพคนตาย ฟุ่่นกจะนำไปนอกภูเขาเคียวกิน ซึ่งนกเหล่านี้บ้างว่าเป็นนกหัดลีลิ่งค์

แล้วมีเชื้อสายกษัตริย์ เจ้าเมือง และพระเถระเท่านั้น ในวัฒนธรรมล้านนาก็ปรากฏ
หลักฐานการใช้นกหัสติลิงค์ในพิธีศพเช่นกัน ล้านนา ปรากฏในพงศาวดารโยนก เมื่อ
พ.ศ. 2121 (ค.ศ. 1578) (วิราณี แ้วนทอง 2551)

ภาพที่ 7 : พิธีกรรมเผาศพแบบนกหัสติลิงค์ วัดกลาง จังหวัดอุบลราชธานี
(ที่มา : ผู้เขียน)

“...การศพทำเป็นพิมานบุษบก ตั้งบนหลักนกหัสติลิงค์ขนาดใหญ่ รองด้วยแม่
สะตึง เชื้อหีบพระศพขึ้นใน บุษบก นั้นแล้วฉุดลากไปด้วยแรงคนสาร...” จากหลักฐาน
ตำนานพื้นเมืองล้านนา โดยเฉพาะพื้นเมืองเชียงใหม่ หลักฐานของรัฐฉาน สิบสอง
พันนา และล้านช้าง ที่มีมาแต่เดิมส่งอิทธิพลจากพม่าสู่ล้านนา แล้วจึงส่งไปยังอีสาน
(ปกรณ์ ปุกหุด 2562)

การใช้สัญลักษณ์นกหัสติลิงค์ยังคงปรากฏในเชิงปฏิบัติในจังหวัดอุบลราชธานี

ที่ผสมผสานกับตำนานท้องถิ่น การใช้นกเป็นส่วนประกอบของการปลงศพ ซึ่งตำนานนกหัสติลิงค์ ตามคติไตรภูมิ หรือคัมภีร์พุทธศาสนาถูกนำมาเชื่อมโยงความเชื่อท้องถิ่นเดิม คือการนับถือสตรีเป็นใหญ่ ผู้หญิงในสังคมไทยและอุษาคเนย์มีบทบาทและสถานะสูงกว่าผู้ชายในฐานะผู้ติดต่อกับธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ ผีบรรพบุรุษ หรือ ผีปู่ย่า สถานะของผีในเพศหญิงก็สูงกว่าชาย พิธีกรรม “ผีฟ้า” ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้หญิงจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทำหน้าที่รักษา ในขณะที่ผู้ชายจะทำหน้าที่เพียงเป่าแคนเพื่อกำกับจังหวะการฟ้อนรำของผีฟ้า พิธีกรรมดังกล่าวจึงแสดงถึงการที่ผู้หญิงมีสถานะสูงกว่าและได้รับการยอมรับอย่างยิ่งตามความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ (ณรงค์ภรณ์ รอดทรัพย์ 2555)

ที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างอินเดียและอุษาคเนย์คือ ตำนานนกหัสติลิงค์ถูกผนวกกับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผู้หญิงเป็นใหญ่ในอุษาคเนย์ตามตำนานท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานีที่เชิดชูผู้หญิงเป็นวีรสตรีจากคำบอกเล่าของสุขุม ศิริภูมิ ที่จดจำจากหนังสือผูกของวัดสุทัศนาราม ซึ่งได้ถูกไฟไหม้สูญหายไปแล้ว(ปรกรณ์ ปุกหุด 2562)

“...นกหัสติลิงค์ เป็นนกที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ เป็นนกที่มีขนาดใหญ่โตมีกำลังและฤทธิ์เดชมากมายมหาศาล นกหัสติลิงค์มีลักษณะพิเศษกว่านกอื่น ๆ คือ มีหัวเป็นข้างมีร่างกายเป็นนก จะกินข้างและสัตว์ใหญ่ในป่าเป็นอาหาร เช่น ลือ ควาย และคน อยู่มาวันหนึ่ง หลังจากที่นกหัสติลิงค์ได้บินไปจับสัตว์ใหญ่กินเป็นอาหารมากมายจนหมดป่าแล้ว จึงได้บินไปจับคนในเมืองต่าง ๆ มากินเป็นเป็นอาหาร โดยเฉพาะผู้หญิงมีลูกสาวเจ้าเมืองหลายคนถูกจับกินแต่ก็ยังไม่วาย ครั้นบินมาถึงทุ่งหลวง ทุ่งปางเมืองสุวรรณภูมิ เพื่อรอโอกาสที่จะเข้าจับกินลูกสาวเจ้าเมืองสุวรรณภูมิ เจ้าเมืองสุวรรณภูมิจึงให้ไพร่พลออกสืบหาบุคคลที่มีมือที่สามารถจะฆ่ามันได้ จนในที่สุดถึงเมืองตักศิลา เจ้าเมืองตักศิลาจึงมอบศรให้เจ้านางสีดา ซึ่งเป็นลูกสาวไปทำการฆ่านกหัสติลิงค์ นกหัสติลิงค์ถูกศรของเจ้านางสีดาก็ถึงแก่ความตาย เจ้าเมืองสุวรรณภูมิจึงทำพิธีเผานกนั้น เมื่อมีเจ้านายสิ้นชีวิตก็จะสร้างหุ่นนกหัสติลิงค์รองรับศพ และทำพิธี

เผ่าไปพร้อมกับศพกลายเป็นประเพณีสืบต่อกันมา...”

ตามตำนานท้องถิ่นได้กล่าวว่าผู้หญิงมีส่วนสำคัญในการช่วยให้บ้านเมืองปลอดภัย จากสตรีผู้มีความสามารถและมีความกล้าหาญที่ปราบนกหัสติลิงค์ได้ ซึ่งในพิธีกรรมจะมีการใช้ร่างทรงนางสีดา (ภาพที่ 8) หรือภาษาท้องถิ่นจะเรียกว่า “นางเทียม” เป็นผู้นำในการประกอบพิธีนี้ นางเทียมที่ประทับทรงเจ้านางสีดาจะมีการสืบทอดตำแหน่งมาโดยตลอด โดยสืบเชื้อสายทางฝ่ายหญิง (ปกรณ์ ปุกหุด 2562)

ภาพที่ 8 : ขบวนเจ้านางสีดา (คุณยายมณีจันทร์ ผ่องศีล) ขณะกำลังเข้าสู่เขตพิธี และกำลังจะร่ายรำรอบเมรุหัตถ์สติลิงค์ งานพระราชทานเพลิงศพ ดร. คำหมา แสงงาม ปี พ.ศ. 2533 (ที่มา : สถาพร จุปะมะตัง และ อ. เมธา คำบุศย์)

นอกจากนี้พิธีปลงศพท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี จะมีขบวนแห่ที่มีความยิ่งใหญ่สมเกียรติ เริ่มด้วยขบวนฆ้องใหญ่ คณะนักดนตรี ขบวนธงสามทาง ขบวนธงช่อธงขาบ ขบวนหอก ขบวนเครื่องยศ ลูกหลานผู้ตาย จากนั้นจึงเป็นเมรุนกหัสดีลิงค์และพนักงานผู้ควบคุมหากเมรุติดขัด ซึ่งล้วนแสดงถึงความสำคัญและฐานะของผู้ตาย ในการประกอบพิธีกรรมนางเทียมจะมีการร่ายรำอย่างสุขุมลุ่มลึก พร้อมทั้งบริวารผู้ติดตามนางเทียมในขบวนจะช่วยกันใช้อาวุธ เช่น หอก หลาว แหวน ดาบ กระหน้า ไปยังตัวนก เมื่อการฆ่านกเสร็จสิ้น จะดำเนินพิธีกรรมทางศาสนา กล่าวคือ ประชุมเพลิง และวันรุ่งขึ้นทำพิธีเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศกุศลแก่ผู้วายชนม์ต่อไป พิธีลักษณะนี้มีใช้เพียงการแสดงออกทางสัญลักษณ์เท่านั้น แต่ยังเป็นการรวบรวมทรัพยากรทั้งหมดโดยเฉพาะกำลังคนที่อยู่ในท้องถิ่นมาเข้าร่วมพิธีให้มากที่สุดอีกด้วย (วิราณี แฉ่นทอง 2551, 52)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทำให้เราเห็นได้ว่า คนท้องถิ่นได้นำคติแนวคิดแบบฮินดูมาสรรค์สร้างและผสมกับความเป็นท้องถิ่นที่เกี่ยวกับผู้หญิงเป็นใหญ่เพื่อการแสดงออกอำนาจเชิงนาฏกรรม ที่ให้ผู้คนที่ได้ร่วมพิธีได้ประจักษ์ถึงสถานะของผู้เสียชีวิตเป็นเหมือนดั่งผู้วิเศษหรือเทพเจ้า การทำศพแบบนกหัสดีลิงค์นั้นจำกัดเฉพาะกลุ่มเจ้านายในอุบลราชธานีเท่านั้น ผู้ไม่ใช่เจ้านายไม่อนุญาตให้ประกอบพิธีกรรมเช่นนี้ หากผู้ใดฝ่าฝืนโดยคิดว่าตนนั้นมีศักดิ์มีสกุล กระทำเลียนแบบ ถือกันว่าจะชะล่า (อัปมงคล) จนถึงวิบัติ 7 ชั่วโมง พิธีการทำศพนี้จะจัดขึ้นบริเวณทุ่งศรีเมืองศูนย์กลางของเมืองอุบลราชธานีที่ปัจจุบันมีศาลหลักเมืองตั้งอยู่ พิธีกรรมการแสดงออกทางอำนาจแบบนี้ถูกลดทอนความสำคัญลงไปในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เนื่องจากเกิดการปฏิรูปการปกครองครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ในศตวรรษที่ 19 (Baker & Pongpaichit 2013, 53)

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 สยามในขณะนั้นตกเป็นเป้าการคุกคามของการล่าอาณานิคมโดยฝรั่งเศสทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง จึงทำให้สยามต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบจารีตดั้งเดิมเป็นรัฐสมัยใหม่มากขึ้น “สยาม” ซึ่งเป็นเมืองที่มีอำนาจ

และมีอิทธิพลในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในขณะนั้นได้มีการปรับตัวเองในช่วงนี้เอง ด้วยการปฏิรูประบบราชการให้ทันสมัยและมโนนโยบายในการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางเพื่อความอยู่รอดของอริปไตย โดยเปลี่ยนจากหัวเมืองตามประเพณีโบราณเป็นเทศาภิบาล และพัฒนากลายเป็น มณฑลเทศาภิบาล เพื่อที่ฝรั่งเศสจะไม่ล่วงล้ำอริปไตยหรืออ้างสิทธิ์และรุกรานดินแดนทางภาคอีสาน การปฏิรูประบบหัวเมืองมีจุดมุ่งหมายในการรวมศูนย์อำนาจและสร้างเอกภาพชาติ โดยยกเลิกระเบียบปกครองแบบโบราณที่แบ่งหัวเมืองออกเป็นเมืองประเทศราช เมืองชั้นนอก เมืองชั้นกลาง และเมืองชั้นใน พร้อมเพิ่มพูนอำนาจบังคับบัญชาให้แก่กระทรวงมหาดไทย เพื่อสร้างระบบบริหารราชการแผ่นดินที่เป็นแบบแผนเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้สร้างแรงต่อต้านแก่รัฐบาลสยาม ผู้นำท้องถิ่นไม่พอใจการปฏิรูปการปกครองที่เอาอำนาจไปจากตนแล้วยังเอาผลประโยชน์ คือภาษีท้องถิ่นไปด้วย ประกอบกับการคุกคามจากฝรั่งเศสที่ทำให้สยามต้องเสียผืนซำของแม่น้ำโขงทั้งหมดในปี พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893) หรือเหตุการณ์วิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. 112 ภาพลักษณ์ของชนชั้นนำสยามตกต่ำลงอย่างมาก ทำให้ขุนนางท้องถิ่นถือโอกาสตั้งกลุ่มต่อต้านโดยใช้ชื่อว่ากบฏผีบุญ (กบฏผู้มีบุญอีสาน) ตั้งตนเป็นผู้มีบุญหรือผู้วิเศษ เช่น เป็นพระศรีอริยเมตไตรย หรือพระศรีอริยซึ่งศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเชื่อว่าเป็นพระพุทธเจ้าที่จะมาตรัสรู้ในอนาคต ขณะเดียวกันในส่วนของราษฎรไม่พอใจการเก็บภาษีส่วยจากชายฉกรรจ์คนละ 4 บาท มีหน้าเข้ามาเกิดภัยแล้งติดต่อกันมาหลายปี ทำให้คนท้องถิ่นมีแรงกระตุ้นให้ร่วมกับขุนนางท้องถิ่นต่อต้านรัฐบาลสยามในสมัยนั้น (สุวิทย์ อธิราชวาท 2557)

นับตั้งแต่เมื่อเจ้าพระวอพระตา (บางตำราเรียกว่าพระวอราชภักดี) รัชทายาทแห่งอาณาจักรล้านช้างร่มขาว ได้ลี้ภัยทางการเมืองจากเวียงจันทน์ (กรุงศรีสัตนาคนหุต) มายังฝั่งขวาของแม่น้ำโขงและมาตั้งถิ่นฐานนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน และเกี่ยวพันกับการเมืองสยามมาตลอดมาตั้งแต่กรุงธนบุรีเนื่องจากเจ้าคำผง (เจ้าพระประทุมวรราชสุริยวงศ์) ผู้สืบเชื้อสายจากพระวอได้ช่วยราชการปราบจลาจลในเขมร จึงได้รับการแต่งตั้งได้ตำแหน่งรั้งเมืองอุบลราชธานีสืบตั้งแต่นั้นมา หนังสือพื้นเมืองอุบล

หรือประวัติเมืองอุบลราชธานี เป็นหนังสือโบราณที่ใช้คำประพันธ์ในลักษณะกลอนหรือกาพย์ ให้รายละเอียดประวัติศาสตร์ของเมืองอุบลราชธานีเป็นเอกสารสำคัญที่ไม่ได้กล่าวถึงเพียงการกำเนิดเมืองอุบลราชธานีอย่างเดียว แต่ก็ยังมีรายละเอียดเกี่ยวกับพิธีศพที่ใช้นกหัสติลิงค์กับเจ้านายท้องถิ่นถึง 4 ครั้ง ได้แก่ เจ้าพระวอเจ้าพระตา เจ้าคำผง ท้าวทิดพรหม ท้าวภูทอง แต่เฉพาะที่มีกล่าวถึงทุ่งศรีเมือง (เติม วิชาคย์ พจนกิจ 2546,108)

เมื่อกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เป็นข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลลาวกาว (ต่อมาเปลี่ยนเป็นมณฑลอีสาน และมณฑลอุบลราชธานี ตามลำดับ) ให้ยกเลิกประเพณีการเผาศพที่ทุ่งศรีเมือง แต่มีการอนุญาตให้พระเถระที่ทรงคุณธรรมเมื่อมรณภาพให้จัดประเพณีการทำศพแบบนกหัสติลิงค์ได้จากข้อสังเกตดังกล่าว กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ได้ยกเลิกพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการแสดงออกทางอำนาจเจ้าเมืองโดยเลือกที่จะประนีประนอมกับคนท้องถิ่นเพื่อมิให้ส่งผลกระทบกับความเชื่อของคนท้องถิ่นมากเกินไป แต่เลือกที่จะลดอำนาจเจ้าเมืองโดยการยกเลิกประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางอำนาจนี้สำหรับเจ้านายท้องถิ่น แต่ยังคงอนุญาตให้ในวงการศาสนา (ยุททวารวรากร แสงอร่าม 2558 163)

หัวใจสำหรับการดำรงอยู่ของรัฐบาลกรรมมิได้ขึ้นอยู่กับ “การแสดง” เพียงอย่างเดียวเท่านั้น อย่างเช่นการเข้าทรงของนางเทียมประกอบไปด้วยวงมโหรีที่บรรเลงเพลงในวง การแสดงของคนที่อยู่ในรัฐ พิธีกรรมลักษณะนี้ต้องใช้กำลังคนและกำลังทรัพย์จากผู้คนท้องถิ่นที่ศรัทธาอย่างมากต่อผู้นำและต่อตำนานท้องถิ่นในอุบลราชธานี ที่สำคัญการร่ายรำในพิธีทำศพแบบนกหัสติลิงค์ เป็นการแสดงพระเดชและพระคุณของอำนาจท้องถิ่นอีกด้วย พิธีการฆ่านกหัสติลิงค์แสดงถึงอำนาจที่คนท้องถิ่นสามารถต่อสู้กับการคุกคามของสิ่งที่มีอำนาจเหนือกว่า เหมือนเป็นการข่มขู่คู่ต่อสู้และสร้างความหวังในการต่อต้าน ทั้งนี้ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อรวมศูนย์กลางอำนาจในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้าผู้ปกครองของไทยเองก็มีความรู้สึกรับรู้ถึงพลังบางอย่างจากพิธีกรรมท้องถิ่นนี้ จนทำให้ต้องยกเลิกพิธีนี้สำหรับเจ้าขุนมูลนายท้องถิ่น

ถิ่น แต่ก็ยังมีได้ล้มเลิกไปเสียทั้งหมด นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง เป็น เทศาภิบาล และกลายเป็นมณฑลเทศาภิบาลในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้านายท้องถิ่น เมืองอุบลมิได้เพียงถูกลิดรอนอำนาจลงในพื้นที่แต่ยังถูกลดบทบาทในเชิงสังคมที่มี “พิธีกรรม” เป็นสื่อกลางอีกด้วย การที่ไม่ยกเลิกประเพณีเผานกหัสติลิงค์นั้น เพราะ สยามมีบทเรียนจากกบฏผีบุญในภาคอีสานมาหลายครั้ง การที่ทางส่วนกลางต้องการ ประนีประนอมกับความศรัทธาของชาวอุบลราชธานีดั้งเดิมซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อน และอาจจะส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพในพื้นที่ได้ (สุวิทย์ ธีรศาศวัต 2557)

การเปรียบเทียบการแสดงออกทางอำนาจทั้ง 2 แบบ

การแสดงออกทางอำนาจของผู้นำตามแบบคติความเชื่อแบบอินเดียโดยใช้ “พิธีกรรม” เป็นสื่อเพื่อการแสดงออกในรูปธรรม ไม่ต่างอะไรจากการแสดงหรือโรงละครขนาดใหญ่ที่ทำให้ผู้ชมได้ประจักษ์ถึงอำนาจที่มีอยู่จริงถูกใช้ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น ซึ่งในระดับชาตินั้น คติความเชื่อแบบอินเดียมักถูกใช้มากกว่าความเชื่อท้องถิ่น เพราะลักษณะคติที่มีความยิ่งใหญ่ เชื่อมโยงกับแนวคิดเทวราชา ในขณะที่ระดับท้องถิ่นจะยังคงเปิดพื้นที่ให้ความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในอุษาคเนย์เพื่อแสดงอำนาจตัวบุคคลที่ยังคงมีความเชื่อที่บ่งบอกว่าผู้นำมีบุญญาธิการ เช่น ความเชื่อเรื่องสตรีเหนือบุรุษ หรือความเชื่อเรื่องผีสง่างประจำเมือง แต่ไม่ได้เป็นดังสมมุติเทพที่ราชสำนักไทยในปัจจุบันได้พยายามแสดงภาพของผู้นำไว้ กระนั้นสิ่งที่เห็นได้เหมือนกันคือ รูปแบบการแสดงออกทางอำนาจนั้นต่างใช้ “รัฐนาฏกรรม” เพื่อให้คนรับรู้อำนาจผ่านองค์ประกอบต่างๆ เช่น การออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่เหมือนกับฉากประกอบ และนักแสดงที่เป็นนักบวช นักดนตรี และผู้ชม รัฐนาฏกรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้นำของไทยไม่ว่าสมัยใดก็ตาม ต่างให้ความสำคัญมาโดยตลอด แม้ว่าประเทศไทยเองจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากจารีตเป็นประชาธิปไตยหลังการปฏิวัติ 2475 แล้วก็ตาม (Baker & Pongpaichit 2013, 115)

สรุป

ผู้นำรัฐไทยต่างมีการใช้รัฐนาฏกรรมในการแสดงออกทางอำนาจที่แฝงไปด้วยคติแนวคิดแบบอินเดียที่เข้ามาในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์และมีการพัฒนาร่วมกับความเชื่อท้องถิ่นเนื่องจากมีความสอดคล้องทางลักษณะสังคมและภูมิศาสตร์กับอินเดีย คติความเชื่อแบบอินเดียโบราณจึงผสมกลมกลืนกับสังคมไทย จนกระทั่งบางครั้งเราไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ความเชื่อเรื่อง “สมมติเทพ” แบบอินเดียไม่เคยเสื่อมคลายลงไป แม้ว่ายุคสมัยจะทำให้การเมืองและการปกครองไทยตีตัวออกห่างจากรัฐที่เป็นจารีต พระราชประเพณีต่าง ๆ เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งในการฟื้นฟูของสถาบันแบบจารีตที่ลดความสำคัญลงไปเมื่อสมัยการปฏิวัติ 2475 เพื่อให้สังคมได้เห็นว่า อำนาจแบบจารีตของประเทศไทยยังไม่เสื่อมคลาย และยังคงทำหน้าที่เป็นแกนกลางสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมไทยดังแนวคิดรัฐนาฏกรรมของ Clifford Geertz ที่มีได้มีเพียงระดับชาติ แต่ในระดับท้องถิ่นในปัจจุบันก็ยังคงมีพิธีแบบนี้ให้เห็น แต่ถูกลดทอนอำนาจไม่ให้ไปแข่งบารมีกับสถาบันที่เป็นส่วนกลางของประเทศ กำหนดบทบาทให้เฉพาะบางกลุ่มซึ่งไม่เกี่ยวกับการแสดงออก อำนาจแบบจารีตที่อาจจะกระทบต่อความมั่นคงทางการเมืองการปกครองในท้องถิ่นเท่านั้น ดังนั้น คำสั่งจากส่วนกลางห้ามประเพณีการปลงศพของเจ้านายอุบลราชธานีก็เป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่า รัฐไทย มีความเข้าใจเรื่อง รัฐนาฏกรรม และยอมรับว่ามีประสิทธิภาพส่งผลต่อสังคมได้เป็นอย่างดี

“รัฐนาฏกรรม” ถูกนำมาใช้ทั้งอดีตและปัจจุบัน มาสนับสนุนความชอบธรรมในการเป็นผู้นำของตน รัฐนาฏกรรมในยุคก่อนสมัยใหม่คือการแสดงบารมีของชนชั้นปกครองบนฐานความทางศาสนาโดยนำเสนอในรูปแบบของพิธีกรรมที่เชื่อมต่อกับคติความเชื่อแบบอินเดียอวตารจากเทพเจ้า พระโพธิสัตว์¹⁵ ขณะเดียวกันในระดับท้องถิ่นแม้ว่าจะมีได้เกี่ยวข้องกับหลักสมมติเทพโดยตรงแต่ก็เห็น

15 ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า คำว่า “โพธิสัตว์” แปลว่า ผู้ซึ่งอยู่ในพระโพธิญาณทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานเชื่อว่าพระโพธิสัตว์เป็นจำนวนมาก แต่รายละเอียดความเชื่อแตกต่างกันไป

ร่องรอยของการผสมผสานความเชื่อแบบท้องถิ่นในเรื่องของผู้หญิงเป็นใหญ่ แต่ในระดับท้องถิ่นนั้นกลับมิได้เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีประดิษฐ์ (Invented Tradition) ที่ทำให้กลายเป็นประเพณีระดับชาติอย่างเรือพระราชพิธี โดยมีที่ทำให้คนในชาติรู้สึกถึงการมีรากร่วมกันผ่านประเพณีสักอย่างหนึ่ง การสร้างรากร่วมกันนี้มีประโยชน์มากต่อการสร้างความรู้สึกร่วมกันของคนในชาติ ประเพณีประดิษฐ์แบบนี้ยังถูกพัฒนาให้เข้ากับความร่วมมือเพื่อที่จะเชื่อมโยงคนในชาติกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น กิจกรรม “Bike For Mom ปั่นเพื่อแม่” โดยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร (พระราชอิสริยยศในขณะนั้น) พร้อมด้วย พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ทรงจักรยานนำฟสกนิกรกว่า ร่วมปั่นจักรยานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ Bike for Mom ก็เป็นเหมือนรัฐนาฏกรรมที่นำรูปแบบกิจกรรมร่วมสมัยอย่างหนึ่งที่ทำให้สามัญชนคนทั่วไปได้ชมพระบารมี และเปลี่ยนแปลงประชาชนผู้เป็นเพียงเป็นผู้ชม ซึ่งก็เป็นวิธีการนำเสนอรูปแบบใหม่ที่ได้ยึดติดคติความเชื่อแบบอินเดียที่แตกต่างกับเรือพระราชพิธีและพิธีนกเทพหัสดีลิงค์ แต่ถูกแปรสภาพให้เป็นวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ลดทอนขั้นตอนความซับซ้อนแบบคติจากอิทธิพลอินเดียเพื่อให้เข้าถึงประชาชนมากขึ้น ในขณะเดียวกันความเชื่อท้องถิ่นกลับถูกจำกัดและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องจนแทบจะไม่มีผลต่อสังคมท้องถิ่นในปัจจุบัน ซึ่งก็นำมาสู่คำถามสำคัญว่า การที่รัฐสมัยใหม่ในปัจจุบันมีการหยิบยกและรื้อฟื้นประเพณี และพัฒนาสร้างสรรค์กิจกรรมเหล่านี้ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันปกครองหลักของไทยต่อไปอย่างไร และรัฐนาฏกรรมแบบนี้จะคงอยู่ในสังคมไทยไปถึงเมื่อไร (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ 2562)

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ชาติรี ประกิตนันทการ. 2552. ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร: สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์. กรุงเทพฯ: มติชน

เชษฐ ดิงสัญลี. 2560. เมรุ ในศิลปะอินเดีย. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ มิวเซียมสยาม. ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราช ภัฏสวนสุนันทา.

เติม วิภาคย์พจนกิจ. 2530. ประวัติศาสตร์อีสาน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ธรีวัฒน์ แสนคำ. 2560. งานพระศพกษัตริย์ล้านช้างในสมัยรัฐจารีต. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ มิวเซียมสยาม. ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

บาทหลวงดาซาร์ด. 2551. จดหมายเหตุการณ์เดินทางสู่ประเทศสยามครั้งที่ 1 และ จดหมายเหตุการณ์เดินทางครั้งที่ 2. แปล โดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา.

ปกรณ ปุกหุต. 2558. “พิธีกรรมนกหัสติลิงค์ ณ พังศรีเมือง ปี พ.ศ. 2558 : การเปลี่ยนแปลงจารีตตามบริบทปัจจุบัน” จดหมายข่าวศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฉบับ “ต้อนรับ AC เปรมปรีดีทั่วภูมิภาค”. 2, 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2558): 26– 38.

โรเจอร์ แมนลีย์. 2504. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 76 จดหมายเหตุของโยส เซาเต็น

พ่อค้าชาวฮอลันดาในสมัยพระเจ้า ทรงธรรมและพระเจ้าปราสาททอง.แปล
โดย ขจร สุขพานิช. กรุงเทพฯ : ชุมชนช่าง

พระมหากวีศักดิ์ ญาณกวี (วาปีกุลเศรษฐ์). 2562. “กษัตริย์ในอุดมคติตามแนวคิด
ในมหาภารตะและรามายณะที่ปรากฏ ในจารึกแม่บุญ ตะวันออกและจารึก
แปรรูปของพระเจ้าราชนทรวรมันที่ 2”.วารสารวิจัยวิชาการ.ฉบับที่ 1.

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. 2562. “การงดและรื้อฟื้นเรือพระราชพิธีหลัง 2475: นัยของ
อำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ของชนชั้นนำ.” THE STANDARD: the standard.
co/royal-barge-procession-after-2475/

รสิตา สีนเอกเอี่ยม. 2561. “The Paradigm of the Sacred Mountain Designs
in Southeast Asian Culture/ กระบวนทัศน์การออกแบบภูเขาศักดิ์สิทธิ์
ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”. หน้าจั่ว: วารสารวิชาการคณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์.มหาวิทยาลัยศิลปากร. ฉบับที่ 15

วิราณี แ้วนทอง. 2551. “การรำในพิธีทำศพแบบนกหัสดีลิงค์ในอุบลราชธานี”.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชา
นาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศานติ ภัคคีคำ. 2562. พระเสด็จโดยแดนชล เรือพระราชพิธีและขบวนพยุหยาตราทาง
ชลมารค. กรุงเทพฯ : มติชน

สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2559. “วัฒนธรรมร่วม” ในอุษาคเนย์ รากเหง้าเก่าแก่ของประชาคม
อาเซียน. กรุงเทพฯ : นานตาแฮก

สุวิทย์ อิศาศวัต. 2557. ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2488. ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยพหุ
ลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช. 2557. ศิลปะเวียดและจาม.พิมพ์ครั้งที่ 1.กรุงเทพฯ:สำนัก
พิมพ์มติชน

ภาษาต่างประเทศ

- Baker, C. J., & Phongpaichit, P. 2018. A history of Thailand. Cambridge : Cambridge University Press.
- Berkeley. CA: University of California Press.
- Chan, H.-lam.1981. “Ideologies and Traditions of Monarchy and Government in Imperial China”. Kingship In Asia and Early America.179–216.
- Coedès, G., Cowing, S. B., & Vella, W. F.1996. The Indianized States of Southeast Asia.
- Diskul, M. C. S. 1981. “Ancient Kingship in Mainland Southeast Asia”. Kingship In Asia and Early America, 143–160.
- Geertz, C. 2010. Negara: The theatre state in nineteenth-century Bali. New Jersey : Princeton Univ Press.
- Hall, K. R. 1984. “Small Asian Nations in the Shadow of the Large: Early Asian History through the Eyes of Southeast Asia”.Journal of The Economic and Social History of The Orient
- Hall, K. R. 2019. “The “Indianization” of Funan: Southeast Asia’s First State”. Maritime Trade and State Development in Early Southeast Asia. 52–84. Honolulu: Univ. of Hawaii Press
- Manning, J. G. 2012. Hydraulic civilization. The Encyclopedia of Ancient History.
- Phillips, Matthew. 2017. “Ancient Past. Modern Ceremony: Thailand’s

Royal Barge Procession in Historical Context”. In *How the Past was Used: Historical Cultures c. 750-2000*. edited by Peter Lambert and Björn Weiler, 201-30. Oxford: Oxford University Press.

Roy, E. V. 2011. *Rise and fall of the Bangkok mandala* (Vol. 45). Wiesbaden : Harrassowitz Verlag.

Strate, S. 2015. “The lost territories: Thailand’s history of national humiliation”. *The Eyes of Southeast Asia. Journal of the Economic and Social History of the Orient*. 27(1):56. Honolulu : University of Hawaii Press.

Weber, M. 1978. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. 2 Vols.

Wolters, O. W. 2005. *History, culture, and region in Southeast Asian perspectives*. ACLS History E-Book Project.
